

Sammanfattning av seminariet

”FRAMTIDENS SKÄRGÅRDSSKOLOR” 16.2.2016, Länsstyrelsen, Stockholm

Seminariet riktade sig främst till lärare, skolförvaltningar och politiker och kommer att innehålla både föreläsningar och workshops för att utbyta erfarenheter och idéer.

Välkomstord och inledning av landshövding Chris Heister, Stockholms län. Hon berättade om sin uppväxt från Östhammar och Roslagen och sin skärgårdsidentitet. Länsstyrelsen har nyligen flyttat och vill vara en lättillgänglig myndighet. Stockholms region mår bra och representerar av Sveriges tredjedel av BNP. Men Stockholm behöver även förutsättningar för att kunna utvecklas. Utmaningarna är stora bl.a. är bostadsbristen krisartad, med en region som växer med 30- 40 000 invånare per år. Stora företag har dock skapat egen bostadsförmedling för att befärma sin rekrytering. Infrastrukturen är även på efterkälken och fortsatt utveckling behövs. Stockholm är ju inte bara en storstadsregion utan är även en del av en glesbygd och skärgårdsområden med sina egna utmaningar. För detta arbetar skärgårdens exekutiva kommitté som har en uppgift att behandla väsentliga frågor. Gruppen arbetar för att skapa goda förutsättningar och då är skolfrågan en viktig fråga som vi lyfter upp idag. Vi har gjort en karta som åskådliggör avstånden och den faktiska resvägen, hur länge det tar att åka in från t.ex. Möja. Hur långt kommer man om skulle istället åka bil för båt? Möja skulle ligga halvvägs till Estland. Men skolornas existens är väsentligt och därför är det så oerhört viktigt det som skall diskuteras idag. Och mycket ligger i samarbete och skapa goda förutsättningar över kommungränser, även fritidsverksamheten är av betydelse för barnens och föräldrarnas trivsel. Skärgårdsfrågorna och era erfarenheter från detta seminarium skall även presenteras till exekutiva kommittén.

Lars Nyberg, styrelseordförande för Nordiska skärgårdssamarbetet, Stockholms Länsstyrelse, presenterade kort Nordiska skärgårdssamarbetet, som arrangerade detta seminarium i samarbete med Skärgårdarnas riksförbund. Organisationen grundades år 1978 och är ett myndighetssamarbete mellan Finland, Sverige och Åland. Seminariet Framtidens skärgårdsskolor, ska lyfta fram en av de viktiga funktioner vi behöver i skärgården. Detta är ett led av de frågor vi vill lyfta fram inom skärgårdsutveckling. Vilka framtidsfrågor är inte tillräckligt hanterade- samverkan av skärgårdsskolor är en av dessa. Man kan beskriva hållbar skärgård med att formulera en bra miljö över och under vattenytan. För ett fungerande samhälle behövs service, skola och kultur och bostäder. Kärnan är bofasta invånare, företagande och öppna landskap.

Andreas Wiklund, överinspektör, Ålands landskapsregering. ”Utbildningssystemet på Åland och de förhållanden som råder och utmaningar”.

Ålands självstyrelse och administrations organisation presenterades. Åland har en egen lagstiftning, förutom gällande tullväsendet, skattefrågor och domstolsfrågor. Ålands självstyre administreras genom Ålands landskapsregering och landskapsstyrelsen.

Åland har 29 000 invånare och 16 kommuner och 22 grundskolor. På Åland kan man studera från grundskola till flera olika yrken och till kandidatnivå. Skärgårdskommunerna har naturligtvis långa geografiska avstånd mellan skolorna. Skolorna är små, den minsta skolan har 3 elever. Kommunala bestämmanderätten är stark och man diskuterar att utöka samarbetet mellan kommunerna istället för att minska på antalet skolor.

Grundskoleförvaltningen är fördelad på kommunnivå, där skolnämnd, kommunstyrelse och kommunfullmäktige är ansvariga och handhar förvaltning och övervakning av verksamheten, följer undervisningen och den övriga verksamheten samt verkar för dess utveckling. Ålands landskapsregering handhar allmän tillsyn och utveckling av utbildningen och övervakar lagars verkställighet.

Ålands landskapsregerings utbildningspolitiska program (2015) ” beskriver mål och insatser för att uppnå en hållbar, flexibel, digital, jämlik och jämställd, entreprenörmässig och integrerad skola och utbildning”.

http://www.regeringen.ax/sites/www.regeringen.ax/files/attachments/page/0070_250615_bilaga_utbildningpolitiskt_program.pdf

Detta handlar om våra största utmaningar, som är integrationen, digitaliseringen (idag analog), hållbarheten (hur skall vi få folk att stanna kvar?) vi behöver entreprenörer med hållbart tänkande.

Andreas besvarade angående frågan om rekrytering av lärare- att man generellt får in för mycket ansökningar då det gäller en lärartjänst på fasta Åland medan en lärarbefattning i skärgårdskommunerna är mer krävande. Det innebär ofta att tjänsten kombinerar fler ämnen och undervisning av fler åldersklasser.

Andreas Wiklund, Ålands landskapsregering. Foto: Eva Widlund.

Lena Möllersten, Rektor Värmdö Skärgårdsskolor. ”Förutsättningar att driva skola i skärgårdsmiljö”

Värmdö kommun är en del av Stockholms skärgård och består av 10 500 öar och har drygt 40 000 invånare. Värmdö är till en del på pendlingsavstånd till Stockholm. Djurö har broförbindelse och har en F-9 skola med 360 elever. Men många skolor befinner sig ute i skärgården, som Möja skola med 2 barn i förskolan 20 elever, Runmarö har 7 barn i förskola 20 elever F-9, Svarstö skola har 20 elever och 7 förskolebarn, i Sandhamn vilar skolan men har 1 förskolebarn och 2 fritisbarn. Det finns 9 rektorer i Värmdö kommun, som ansvarar för övriga områden i Värmdö.

Devisen ”ingenting är omöjligt” gäller för våra skolor. Och här är det geografiska avståndet något helt annat än det tidsmässiga avståndet. Skolan har en båt som är tillgänglig för lärare.

Möjligheterna är bra, det finns en politisk vilja i kommunen att bevara skärgårdsskolorna. Det sociala skydds nätet på öarna är unikt. Man har slagit ihop skolorna på öarna tillsammans med djurenheten- vilket ger nya möjligheter och flexibilitet i undervisningen i form av ett kollegialt samarbete. Närmiljön ger fina

tillfällen för eleverna, erbjuda barnen naturupplevelser. Möjligheterna är unika. De yttre ramarna är dock utmanande. Den nya läroplanen från år 2011 och ny skollag, t.ex. är bra med innebär även fortbildning och träning, men det är svårt då man är ensam på en ö.

De nya behörighetskraven ställer till med svårigheter för små skolor och med få lärare. Hur får man varje lektion, för varje elev en behörig lärare? Nu har lärare ibland elever från årskurs 1-5 och hur skall behörigheten tolkas då? Nu har man insett på myndighetsnivå att man kan ha en hög kvalitet på undervisningen, om detta organiseras på rätt sätt- vilket underlättar situationen på skärgårdsskolorna.

Lokala utmaningarna är bl.a. förflyttningar, vilket innebär elevtransporter under olika årstider. Barnen bor ju inte på samma ö som skolan befinner sig. Skolan har en skyldighet att arrangera ett visst antal undervisningstimmar och det är en utmaning då det är t.ex. menföre. Det är inte alla utmaningar, man kan tänkas att fördelningen av timmar eller fördelningen av tjänster skulle styra elevernas skolgång, men i själva verket är det Waxholms bolagets turlista som styr skolåret. Det utkommer 3 olika tidtabeller per år som avgör när elever transporteras och hur skoldagen skall se ut.

Det är även andra båtresor som skall fungera- temaresor, kulturutbud, nationella prov m.m. Dessutom åker högstadiesbarn in till Djurö för en del undervisning, eftersom det är svårt att kunna erbjuda alla former av ämnesundervisning i de små skolorna. Även lärare skall transporteras mellan öarna. Mellan 600 000 och 1 miljon SEK kostar transporterarna årligen.

Vad gör vi om det inte flyttar in nya kvinnor och män till skärgården? De kommer inte mer invånare utan fungerande skolor. Var skall personalen bo? Skall de köpa sin bostad? Lanthandeln är även nödvändig service som ett utbyggt IT-service. Här är tekniken inte ännu tillräckligt bra för distansundervisning. De bofasta på ön är öns varumärke, här är det viktigt att visa ett positivt intryck.

Det som ännu bör utvecklas är infrastrukturen, distansundervisningen, rekrytering av lärare (svår lärarbrist i landet).

Det finns alltid en strimma ljus- barnen har en samhörighet och minnen för livet.

Lena Möllersten, Värmdö skärgårdsskolor. Foto: Eva Widlund.

Kaj Törnroos, bildningschef, Kumlinge kommun. "De åländska skärgårdsskolorna, projekt och utveckling"

Kumlinge kommun har 317 invånare, skolan har 16 elever. De unga fortsätter att studera vidare på fasta Åland eller längre borta och få har möjlighet att återvända till hemkommunen för att börja sitt yrkesliv.

Skärgårdsskolorna är små och spridda över området. Färjorna går i linje och har kapacitet för bilar och mindre båtar för tvärtrafik förekommer inte- "Så alla vägar leder till Mariehamn".

Därför bör man istället satsa på kommunikationer på ett annat sätt. Hur kan man göra saker tillsammans utan att vara i samma utrymme?

I Finland har vi inte samma legitimations-krav som i Sverige men det är ändå en utmaning att rekrytera lärare till skärgårdsskolorna. Men Brändö och Kumlinge kommun har varit framsynta och år 2009 hade man byggt ut fiberoptik till kommunerna och kopplat ihop det med fasta Åland. Redan år 1998 hade Utö och åländska kommunerna ett gemensamt projekt som gällde att bygga upp en virtuell ö. Det var det första projektet som involverade skolorna i ett digitalt sammanhang.

Kumlinge har testat t.ex. musikundervisning via Skype och eleven gjorde framsteg. Efter ett större möte med många lärare från skärgårdsskolorna utökade man samarbetet genom att använda internet som en möjlighet för eleverna att ta del i undervisning eller umgås. Vissa försök till distansundervisning t.ex. Sottunga elev som deltar i språkundervisning som sker i Föglö.

Projektet "En flexibel grundskola i skärgårdsmiljöer" påbörjas 1.3.2016, projektet går ut på att en del lärare är på distans, samt hur man kan utveckla metodiken för hur man kan undervisa på distans. Det här projektet skall fokusera på lågstadielävers behov. Det är fråga om ett 3 terminers projekt och finansieras av Europeiska socialfonden, 166 000 €. I summan ingår utgifter för några pilotlärare på skolor för den tid de använder för projektet. En doktorand från Åbo Akademi följer med projektet och kan använda materialet till sin forskning. Under projektet skall man även ta reda på hur man kan nyttja erfarenhet och metoder som har utvecklats av Didaktiska dimensioner i digitalt lärande av Vasa övningskola och Åbo Akademi. <http://dididi.fi/>. Skärgården kommer att krympa då detta projekt startas upp, kontakterna ökar mellan elever och lärare.

Magdalena Cedering, Andreas Wiklund, Kaj Törnroos och Lars Nyberg. Foto Eva Widlund.

Magdalena Cedering, forskare, Uppsala Universitet. "Hur påverkar barns vardagsliv av skolnedläggningar?"

Hur barnen påverkas av skolnedläggningar- en del av doktorandavhandlingen (som presenteras 19.2.2016). Barnens uppfattningar och upplevelser och förändrade vardagsliv är inte vanligen i fokus då man diskuterar skolnedläggningar, men det handlar denna presentation om. Man kan redan nu konstatera att alla barn påverkas av en skolnedläggning oberoende om de går i en skola som läggs ner eller inte.

Materialet omfattar barnens intervjuer om hur de har påverkats av förändringar i vardagen och nedläggning av skolor. Studieområdet befinner sig inte i skärgården men på glesbygden, i södra östra Götaland, i Ydre kommun. Här fanns fyra skolor. Det som allra mest frekvent används som argument i dessa frågor gällande skolreducering är den kommunala ekonomin och ett sviktande elevunderlag. Om man har minskande elevantal och ökade lokalkostnad per elev ökar risken för skolnedläggning. Även kvalitetsaspekten är ett förekommande argument- som t.ex. "en skola med 150 elever i skola, då har man en god utbildningskvalitet".

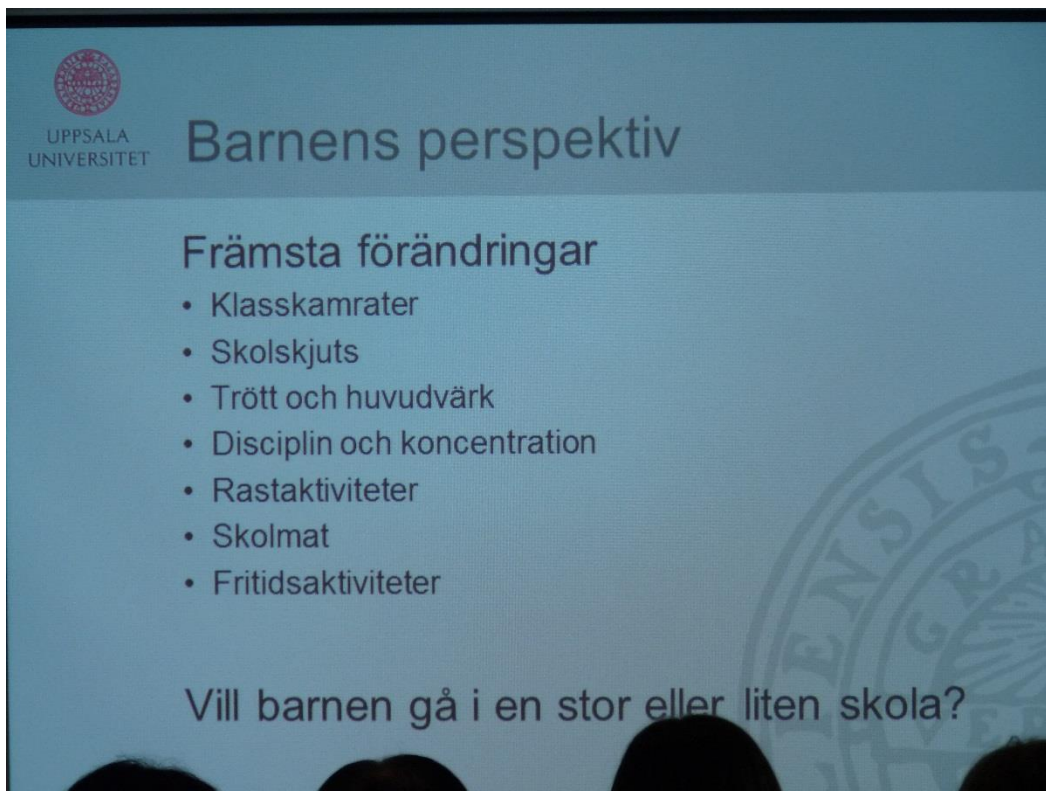

Foto: Eva Widlund.

Det här är inte möjligt att förverkliga och det är så många andra faktorer som spelar in för att erbjuda en kvalitativ skola. Rätt till likvärdig utbildning är även missvisande om man använder ett likhetstecken med antalet elever i skolan. Det är även här ett flertal andra faktorer som spelar in.

Som argumenten att social utveckling och kompetens även är bundet till antalet elever i skolan eller klassen.

Resultaten baserar sig på intervjuer av barnen och kartmaterial- närmare bestämt tidsrumsliga förändringar. Barnen utgick från sin skolbyggnad och sedan ritade barnen in de som var viktiga för dem i sin vardag (familj, kompisar, husdjur). Sedan lades ut olika orter, beroende på hur de upplevde sin skoltransport. Sist ritades in fritidsaktiviteter och platser som är viktiga. Barnen ritade även in hur de färdades och viktigaste var skoltransporten men även föräldrarnas skjutsar. Vidare fick barnen rita in en tumme upp och en tumme ner.

Tumme upp var oftast något som befann sig nära hemmet eller känslomässigt viktigt (kompis, rid stall etc.). Tumme ner var för något konkret, om något förändrats till det sämre eller ställe man inte kände till så bra. Barn som börjat i en annan skola efter nedläggningen upplevde att avstånden har minskat eller man hade hittat nya kompisar- vilket gjort att man rörde sig på ett geografiskt större område. Platser kändes närmare.

Sociala förändringar då man flyttar till en större skola är bl.a. att elever leker mer med jämnåriga på rasterna eftersom barnen delas in i större grupper och har raster på olika tider. I mindre skolor leker alla åldersgrupper mer tillsammans. Det har påverkar även barnens fritid, barnen inte längre umgås med varandra på fritiden (över åldersgrupperna) vilket inte kommer fram i skoldebatterna. Skolskjutsarna gör att barnen är mer trötta p.g.a. högre volym i bussarna, tröttare barn på kvällarna, sämre koncentrationsförmåga i klassrummet med fler elever. Barnen berättade att de trivs med många kompisar i skolan men att de lider av oljudet och mer elever i klassrummet. Barnen har sammanfattat att de lägre klasserna mår bättre av mindre skolor och klasser. Barnen är exkluderade i skolplanering och informationstillfällen. Oftast är det inte någon som helst diskussion eller information till eleverna i samband med nedläggningsförfarandet.

Kicki Hammarlund, IT-pedagog och Bo Gidlöf, bygdelärare, Björkö-Arholma skola, Norrtälje kommun.
"Lösningar, erfarenheter från Björkö-Arholma skola och möjligheter med IT-pedagogik.

It-pedagogik och det gränslösa klassrummet, " lärandet har inte med byggnaden att göra"

För att öka på möjligheter både då det gäller behörighet, tillgång på ämnesval och öka sociala funktionen kan man nyttja elektronik som t.ex. Skype. Det utvecklades till samarbete mellan skolor som t.ex. gemensamma

Kicki Hammarlund presenterar det gränslösa klassrummet. Foto: Eva Widlund.

filmprojekt och blogg. Även de fysiska möten ökade då medvetenheten om varandra ökade.

Hammarlund introducerade undervisningsfilmer tillsammans med andra pedagoger, som utökade både material och kunskap. Genom att dela på materialet har man tillgång till digitala bibliotek som dessutom är tillgängliga när som helst.

Hammarlund har skapat två olika bloggar, en som berör deras skola och en annan som representerar Skärgårdarnas Riksförbund. Kolla bloggen här: <https://skargardsskolor.wordpress.com/>

Samarbetsvarianter i nätverket har tagit upp tema som vårtecken, skärgårdskunskap, filmprojekt. Detta har involverat 20 skolor ända från Seskarö till Ven i söder. Dessutom har man skapat en stafett-saga som har involverat skolor i tur och ordning, allt detta har fungerat pedagogiskt både inom läsförståelse och Sveriges geografi då eleverna har följt upp hur sagan har kommit till.

Skolorna använder sig av digitalt bibliotek- Lëshörnan och digitala verktyg. Talsynteser, diktering är några av de hjälpmedel som finns att tillgå.

Samarbete med andra skolor, även med åländska skolor t.ex. i Sagoboken. Barnen illustrerade själva sagoboken. Dessutom har man deltagit i gemensamma filmprojekt, Yo BaNa, i projektet deltog länder kring Östersjön och bidrog till ett kreativt lärande i skolorna. Även om projektet avslutades för flera år sedan men fortfarande pågår samarbetet t.ex. med Geta skola på Åland och barnen träffas en gång per år.

Fjärrundervisningen är en del av det gränslösa klassrummet. I det här sammanhanget har man fokuserat på att höja kvalitén. Tidigare var det inte möjligt att undervisa "över kommungränserna", för att t.ex. komplettera en undervisning. Men skolkontoret bör ansöka om tillstånd om försöksverksamhet (kommunen) ansöka från skolverket.

Skolan är naven för en levande skärgård och skolor behöver långsiktiga beslut. Björkö-Arholma skola är en "mikro-skola" med 14 elever från F-6. För 20 år sedan hade skolan 70 elever. Men på vissa ställen ökar invånarantalet och skolor behövs. Skolbyggnaden används även till andra aktiviteter.

Elever lär sig om sin hembygd med hjälp av QR- koder, t.ex. ladda upp filmer om t.ex. historiska miljöer, barn har deltagit i produktionen.

Hembygdskänslan är viktigt, de unga skall vara stolta över sin hembygd och kunna flytta tillbaka senare, förutsatt att det finns bostäder och fungerande skolor. Tillgång på hyresbostäder är nästa avgörande tema för att trygga en levande skärgård.

Åse Classon och Magdalena Cedering. Foto: Eva Widlund.

Åse Classon, ordförande, Hela Sverige skall leva. "Skolornas betydelse i ett lokalt och regionalt utvecklingsarbete".

Hela Sverige skall leva är en riksorganisation som arbetar för lokalutveckling och är grundad för 25 år sedan. Då kände man av den starka urbaniseringen och många kommuner hade problem och utmaningar. Organisationen är opolitisk och företräder 5 000 utvecklingsgrupper och 50 medlemsorganisationer.

Hemsidan: <http://www.helasverige.se/kansli/hem/>

Frågorna är allt från näringslivsfrågor, bredbandsfrågor, integrationsfrågor och de senaste åren har vi fokuserat på service eller avsaknaden av service är en utmaning. Det påverkar lokalsamhällen, de minskar, invånarantalet, t.o.m. en minskning på en regional nivå. Här är en utmaning och hur man kan hitta nya lösningar? En bra skola är avgörande för ett fungerande samhälle.

Kalix kommun, Båtskärsnäs är min barndomsort. Hit flyttade jag tillbaka då jag väntade mitt första barn. År 2002 var byskolan indragningsshotad. Vid kommunalvalet röstade 53 % av byborna på ett parti för att deras slogan var bl.a. att bevara småskolorna. Men redan 2 månader senare kom nedläggningshotet för 5 av skolorna i kommunen. Så 1 år efter valet var denna skola nedlagd.

Det finns inte så mycket konkret forskning på vad som händer då en skola blir nedlagd. År 1968 lades sågverket ned, efter det till år 2003 då byskolan stängdes, var elevantalet stabilt kring 40, i klasserna 1-6. Nu var även förskolan och fritidsverksamhet, så totalt 70 barn var i skolbyggnaden. Motiveringen till stängningen var ekonomiska men då dessa inte sist och slutligen inte stämde, framförde man kvalitetsbegreppet. Att barnen inte har samma valmöjligheter som andra elever i större skolor.

Direkt efter skolnedläggningen år 2003 var det allt färre barn i kommunen och strax var man tvungen att stänga dagiset. År 1990 föddes 12 barn och majoriteten av unga flyttade tillbaka till barndomsorten från övriga Sverige då de bildade familj.

År 2012 kollade jag upp var bor nu de unga som är födda slutet på 1980 – talet och skall eventuellt bilda familj? Två bor i Linköping, ett i Göteborg, någon i Stockholm, få av ungdomarna bodde ens i Norrbotten.

Byn hade halverat sin befolkning till 270 invånare och hela kommunen hade krympt och hela länet hade minskat med 2 kommuners storlek under åren 2000- 2010. Det är ett mönster då skolornas antal minskar och nivån på servicen minskar.

Hela Sverige skall leva har startat upp projekt bl.a. " Små skolor i utveckling", som t.ex. analysera hur skolan kan utvecklas i takt med övriga samhället. Målsättningen var att hitta ett nätverk av skolor som skulle stöda varandra i arbetet att ta fram nya pedagogiska metoder kopplade till IT och utveckla och stärka skolans roll i samhället. En annan målsättning var att få fram några pilot-skolor på landsbygden, som var välfungerande och effektiva och som fungerar som exempel.

IT- är ett viktigt verktyg och detta har vi utvecklat även i andra sammanhang inom Hela Sverige skall leva. Annat som vi såg över var bl.a. lärarutbildningen, att man får utbildning i t.ex. distansundervisning. Dessutom har vi arbetat för att befrämja fjärrundervisningen i Sverige.

Skolorna behöver en god teknisk utrustning och även en trygg skolresa är något vår organisation har arbetat för. I fortsättningen ser Åse att kommunerna kunde ta en större roll i projekten gällande utvecklingen av regionerna. Projekten skulle vara mer hållbara och erbjuda en större nytta även efter projektiden.

Eva Widlund, Skärgårdarnas Riksförbund deltog och var med i referensgruppen för projektet Små skolor i utveckling. Det var ett bra samarbete mellan organisationerna.

Carola Wiik, projektkoordinator och Andreas Sundstedt, IT-pedagog, Expertnätverket i Svenskfinland.

Ett projekt som erbjuder och skapar en databas och ett nätverk av experter, som kan inviteras till undervisning. <http://www.opetin.fi/expertnatverk> genom videokonferens-program. En session är vanligen 20 – 30 minuter.

Detta lärmiljöprojekt är finansierat av utbildningsstyrelsen och pågått i 3 år. Projektägare är Kronoby kommun och har involverat gymnasieskolor. I projektet är medverkande Karleby svenska gymnasium, Kronoby gymnasium och Vasa svenska övningsgymnasium. Men totalt är 20 gymnasieskolor registrerade i nätverket. Den som är intresserad och vill kan registrerar sig i nätverket och presentera sitt expertområde.

Motsvarande nätverk finns sedan tidigare på finska och ett av projektet större åtgärder var att översätta webbportalen till svenska. Den blev klar år 2014. I projektet ingick även utbildning i teknik och investering i utrustning.

Rekrytering av experter pågår hela tiden. Men många är försiktiga med att registrera sig som expert för att inte kunna besvara alla förfrågningar eller risken att detta skulle vara för tidskrävande.

Det här nätverket möjliggör även virtuella konferenser. Det här genomfördes tillsammans med 3 skolor som samtidigt kunde diskutera med riksdagskandidater i samband med riksdagsvalet våren 2015.

Visionen är att alla skolor i Finland nyttjar nätverket. Fortfarande inviteras nya experter, för närvarande har databasen 28 experter. På den finska sidan finns det 158 experter. De här får inget arvode i samband med videokonferens med eleverna utan är helt ideellt. Nätverket är även kostnadsfritt.

Fördelarna är att nätverket kan erbjuda mer special- och fördjupande kunskaper i ämnet. Nätverket kan förstås även nyttjas för helt praktiska orsaker som att undvika resor och därmed kunna genomföra videokontakt.

Det här är en marknadsföringsmöjlighet för att presentera olika yrken och studieplatser och en möjlighet till kontakt till arbetslivet.

Sammanställt av Annastina Sarlin

19.2.2016

